

**ÉS EL 1296 L'ANY DE LA PLENA
INDEPENDÈNCIA DE LA PARRÒQUIA DE
SANTA MAGDALENA DE BONASTRE?**

Joan Latorre i Solé

24 de març de 2016

1. JUSTIFICACIÓ

L'any 2011, en ocasió de la publicació del llibre que recull la història del priorat de Santa Maria de Santa Oliva¹, va sortir a la llum un interessant document de 1296. En aquest es manifesta que fins al moment les parròquies d'Albinyana i Bonastre estaven encara, d'una manera o altra, sota el poder del prior d'aquest monestir. Tot indica que fou llavors quan Bonastre assolí la plena autonomia en l'àmbit eclesiàstic.

A causa de la importància que pot tenir en la història de Bonastre, s'ha cregut adient fer-ne la presentació dins d'aquestes jornades d'àmbit local².

¹ LATORRE i SOLÉ, Joan (2011). *El priorat de Santa Maria de Santa Oliva (s. XII-1835) i els primers temps de la parròquia*. Vol. III. Vilafranca del Penedès: Ajuntament de Santa Oliva, Diputació de Tarragona i Consell Comarcal del Baix Penedès.

² Per a la redacció d'aquest treball s'han fet servir bàsicament les pàgines 33, 37-38 i 162-163 (document 15) del llibre esmentat.

2. INTRODUCCIÓ

Per poder comprendre el que s'explicarà a continuació és convenient que prèviament quedin ben clars alguns conceptes.

De tots és sabut que a l'època medieval cada territori estava sota el poder d'un senyor feudal. En aquells temps, i fins al segle XIX, l'abat del monestir de Sant Cugat del Vallès era qui manava a les terres que pertanyen als actuals termes municipals de Santa Oliva, el Vendrell (inclòs Sant Vicenç de Calders), Albinyana i Bonastre. És allò que a partir del segle XVI es va conèixer com la baronia del Vendrell. Per aquest motiu quan es cerca documentació d'un d'aquests llocs n'acostuma a sortir dels altres.

Així mateix cal fer incís en la idea de que Santa Oliva sembla que és la casa mare d'aquest espai geogràfic. Parlem d'indicis, perquè la documentació d'aquella època -en general a tot estirar la dels segles XI-XIII- és molt escassa. Aquest és un aspecte que ha estat apuntat per diversos autors, però en el que no ens hi estendrem³. Tan sols anotem que les terres del municipi actual del Vendrell, que comprèn els llocs històrics de Calders i Sant Vicenç de Calders, havien pertangut a Santa Oliva, de la qual ja se n'havien separat al començament del segle XI. I segurament també hi estaven adscrites eclesiàsticament en alguna època anterior al segle XIII. Per altra banda, com ja es donarà detall en aquest treball, Albinyana i Bonastre es van deslligar definitivament de Santa Oliva el 1296.

³ Sobre la qüestió vegeu els comentaris del nostre llibre de les pàgines 21-24.

3. EL CAS DE BONASTRE EL 1296

Per fer l'exposició d'aquest capítol seguirem un ordre cronològic. Es parlarà simultàniament de Bonastre, Albinyana i Santa Oliva perquè la qüestió que tractem relaciona aquests tres indrets.

El priorat de Santa Maria de Santa Oliva, de l'orde dels benedictins, va existir entre els segles XII i XIX. Al capdavant d'aquesta institució hi havia un prior. Sempre que el càrrec va recaure en un monjo aquest procedia de l'abadia de Sant Cugat del Vallès. Els priors eren en realitat priors-rectors perquè al mateix temps van ser els rectors de la parròquia.

El 1279 la parròquia santolivenca obtenia un rèdits de 555 sous i també administrava els 635 sous d'Albinyana-Bonastre. De fet Albinyana tenia ja rector des de com a mínim el 1242, quan és anomenat "*Arnaldi de Vallemolle presbiteri, et Rectoris Ecclesiae de Albinyana*". Però Bonastre, antigament conegut com 'Alastre', no tenia parròquia pròpia perquè depenia d'Albinyana -d'on, en l'àmbit civil, també era una quadra-. Així, per exemple, el 1282 s'anomenen unes peces de terra que són "*in Parrochia Sti Bartholomei de Albinyana [...] in quadra que dicitur de Alastre*". Al mateix temps, Albinyana (i de retruc, doncs, Bonastre) encara era administrada en certa manera per la de Santa Oliva. Com veurem més endavant, aquesta dependència es va acabar el 1296. El 1280 els rèdits santolivencs havien baixat fins als 449 sous i 2 diners, mentre que els d'Albinyana-Bonastre es mantenien en 640 sous.

Al final del segle XIII a Santa Oliva es va produir un fet important. En una data que no s'ha pogut concretar, però que se situa entre 1270 i 1293, l'església de Sant Julià del castell deixa de ser la parroquial i ho passa a ser Santa Maria. Així, doncs, a partir de llavors un mateix temple aixoplugava la seu del priorat i la del cap de la parròquia, mentre que l'altre restava com a sufragani. Potser el trasllat es va tractar d'una demostració d'autoritat. Això sembla que hauria d'haver reforçat el petit monestir. Però en realitat aquest canvi no devia ser fàcil de fer donades les repercussions que va tenir. Possiblement el resultat obtingut fou tot el contrari. Creiem que la seva decadència va començar amb aquesta alteració. Des de feia anys potser existia un cert recel per part de la gent a que els priors fossin els rectors. Intuïm també que hi havia el temor a que Sant Julià perdés la condició de temple principal, la qual cosa, un cop es va haver produït, no va ser acceptada pels parroquians. A més, aquell segle van començar les disputes entre el bisbat i l'abadia de Sant Cugat pel govern d'algunes parròquies i petits monestirs que en depenien, i Santa Oliva poc o molt no se'n va escapar.

El 5 d'agost de 1296 l'abat de Sant Cugat i el prior Raimon de Tallada van concedir a les esglésies d'Albinyana i Bonastre les primícies⁴ i altres drets que els corresponien (vegeu el capítol 5). Entenem que és el moment que l'església de Bonastre assoleix la categoria de parròquia i s'independitza de la d'Albinyana. Com que el priorat de Santa Oliva encara conservava drets sobre Albinyana (i per tant sobre Bonastre), és a aquest a qui toca autoritzar el canvi. Aquesta modificació comportava que Albinyana deixés de recaptar les primícies del territori que se separava. La compensació que rebia era l'administració íntegra dels seus propis recursos. Dit d'una altra manera, Santa Oliva, Albinyana i Bonastre passaven a ser tres parròquies completament diferenciades perquè Bonastre se separava d'Albinyana i simultàniament Santa Oliva renunciava als seus drets sobre aquestes dues. Tot això ens porta a fer diverses reflexions. La tutela que havia exercit Santa Oliva s'explica perquè era la parròquia mare, cosa que demostra la seva antiguitat. El 1296 s'arribà al final d'un procés que havia començat segurament uns quants segles abans, en una època de la que no hi ha testimonis escrits. Ara Albinyana i Bonastre assolien la plenitud parroquial. S'independitzaven perquè s'havien fet grans. El prior santolivenc restava amb la seva pròpia primícia i l'obligació d'atendre exclusivament la seva parròquia. El priorat perdia força i no sembla pas possible que d'aquesta manera aollís un grup de monjos. Ben mirat la comunitat ja devia fer uns anys que havia desaparegut i per això el prior es despenia de les obligacions que no podia atendre. En pocs anys la renúncia a l'administració d'Albinyana i Bonastre es va afegir a l'animadversió generada per l'intercanvi de papers entre Sant Julià i Santa Maria. El priorat perdia esma i els seus monjos l'havien abandonat.

Dit a mode de resum, en l'acord de 1296 es concedeixen les primícies a la parròquia i als rectors de Sant Bartomeu d'Albinyana, que fins llavors recaptaven els priors i el priorat de Santa Maria de Santa Oliva. Això es fa com a compensació, perquè fins aquell moment l'església i els rectors d'Albinyana recaptaven la primícia de Bonastre, i a partir d'ara les primícies i altres drets parroquials bonastrencs correspondran a la parròquia i als rectors de Santa Maria Magdalena de Bonastre. Bonastre se separava d'Albinyana i a canvi Albinyana -que ja era mig autònoma- de Santa Oliva. I, lògicament, Bonastre també se separava de Santa Oliva.

Dels anys 1391-1392 tenim les dades per separat dels rèdits d'Albinyana i Bonastre, que són de 310 i 350 sous, respectivament, ja que ara consten com a dues parròquies de ple dret. La suma dona 660 sous, xifra que s'assembla als 635 sous de l'any 1279 i als 640 de 1280.

Així mateix comprovem que, més enllà de l'organització eclesiàstica, Bonastre encara era una quadra d'Albinyana el 1296, igual que ja hem vist que succeïa el 1282. La independència civil es va produir pocs anys després, potser al començament del segle XIV. Sembla, doncs, que el període situat a cavall del XIII-XIV va ser fonamental per a la història de Bonastre perquè es va dotar d'institucions pròpies -les que regien la

⁴ La primícia era un impost que es pagava a l'Església i que s'aplicava als primers fruits de la collita.

parròquia i el municipi-. Aquest aspecte tan sols el volem anotar, però no hi aprofundirem perquè s'escapa de l'objectiu d'aquest treball.

Cal que ens preguntem per quin motiu en el passat s'havia assolit aquest poder religiós d'estructura piramidal en el qual Santa Oliva ocupava la part superior, Albinyana la del mig i Bonastre la base. I també per què Santa Oliva va estendre el seu domini cap el sud-oest. L'explicació l'hem de buscar durant l'etapa que comprèn els segles X, XI i el principi del XII, que és quan els territoris comtals es va anar imposant progressivament i lenta sobre els àrabs, amb un avenç que anava del nord-est cap el sud-oest, en direcció al riu Gaià i, més enllà, Tarragona. Això possibilitava l'establiment d'estructures organitzatives a Santa Oliva, mentre que a Albinyana i, encara més, a Bonastre aquestes eren molt febles i poc consolidades a causa de la inseguretats.

4. UNA REFLEXIÓ FINAL

En el llibre que ha servit per preparar aquesta exposició es dona per fet que l'any 1296 va ser el de la plena independència de la parròquia de Santa Magdalena de Bonastre. I, certament, així ho creiem. Llegint el títol d'aquest treball el lector es pot preguntar com és que aquesta afirmació ara s'ha convertit en un interrogant. El canvi s'ha fet intencionadament amb l'objectiu d'estimular que alguna persona amb molts més coneixements de la història de Bonastre que un servidor -els meus són molt limitats- s'animi a aprofundir en la qüestió. Pot ser que la tasca sigui difícil de realitzar perquè s'intueix que la documentació de Bonastre del final del segle XIII és molt escassa. Però seria bo de fer l'intent.

5. ANNEX: EL DOCUMENT DE 1296

Document: Ponç Burguet, abat de Sant Cugat del Vallès, i Raimon de Tallada, prior de Santa Maria de Santa Oliva, concedeixen a les esglésies d'Albinyana i Bonastre les primícies i altres drets que els corresponen, ja que la segona s'ha separat de la primera.

Data: 5 d'agost de 1296.

Localització: Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals, registre 4312, document 278, 645 r-647 r (trasllat del segle XVII; existeix un altre trasllat del segle XVII a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals, Lligalls grans, registre 66). L'original, que no hem consultat, es troba a l'Arxiu de Montserrat, Fons de Sant Cugat del Vallès, pergami número 335.

“In illius nomine Jesuchristi qui carnem suscepit humanam ex utero virginali. Sit omnibus manifestum quod nos frater Pontium Dei gratia Abbas monasteri Sti Cucuphatis Vallens. una cum conventu eiusdem monasteri, de assensu, et voluntate fratris Raimundi de Talliata Prioris Sae Mariae de Sta Oliva monachi dicti monasteri per nos, et omnes successores nostros ad laudem honorem et gloriam omnipotentis Dei, et Beate Mariae matris eius, et Sti Bartholomei Apostoli, et omnium aliorum successorum damus concedimus, et assignamus, perpetuo Ecclesiae Sti Bartholomei de Albinyana, et Rectori eiusdem qui nunch est, et qui protempore fuerit omnes primitias quas dictus Prioratus et Prior eiusdem consuevit recipere, et habere, in dicte Ecclesiae Sti Bartholomei Parrochiae sicut nunch de novo, est terminatum et assignatum inter ipsam Parrochiam Sti Bartholomei de Albinyana, et Parrochiam Stae Mariae Magdalena de Bonastre q^o dicto Alastre. Han autem donacionem, concessionem, et assignationem predictarum omnium primiciarum facimus perpetuo dictae Ecclesiae, et Rectori eiusdem qui nunc est, et qui protempore fuerit in recompensationem omnium primissiarum, et aliorum iurium quas, et que dictus Rector, et dictae Ecclesiae consueverat recipere et habere in dicto loco vocato Bonastre q^o dicto Alastre, seu in quadra ipsius. Predictam itaq. donationem concessionem et assignationem primiciarum predictarum facimus dictae Ecclesiae Sti Bartholomei de Albinyana, et Rectori eiusdem qui nunc est, et qui protempore fuerit sicut melius, et lacius atq. plenius predictus Prioratus, et Prior eiusdem ipsas primitias consuevit recipere, et habere in dicta parrochia Sti Bartholomei de Albinyana, sicut nunch de novo, est terminatum, et assignatum inter ipsam parrochiam, et Parrochiam Stae Mariae Magdalene de Bonastre q^o vocato Alastre, et sicut melius et utilius dici, vel intelligi potest ad

salvamentum, et bonum intellectum dictae Ecclesiae, et Rectoris eius, qui nunch est, et protempore erit.

Actum est hoc nonas Augusti Anno domini Millmo ducentecimo nonagesimo sexto.

+ Ego frater Poncius, Dei gratia Sti Cucuphatis Abbas subscribo, Ego frater Guillelmus de Picalqueriis Prior, et Sacrista Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Arnaldus de Turricella Operarius Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Petrus de Bonastre Camerarius Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Gaucerandus de Castro Veteri Prepositus Penitensis subscribo, Ego frater Iacobus de Curtibus Prepositus Major Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Guillelmus de Orta monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Petrus de Rubi monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Gaucerandus de Lupetis Infirmarius Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Berengarius de Roudors monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Guillelmus Raimundi monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Guillelmus de Castelleto monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Petrus de Gilida monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Raimundus de Clascaria monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Iacobus de Segunyoles monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Raimundus de Talliata monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Petrus de Saltellis monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Bernardus de Ortis monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Romeus de Ficulnea monachus Sti Cucuphatis subscribo, Ego frater Raimundus de Talliata monachus Sti Cucuphatis, et Prior Stae Olive subscribo; testes huius rei sunt Bernardus de Palaciolo, Iacobus Collerarii et Petrus Fabri. Sig + num Petri de Ripulleteo clerici Sti Petri de Octaviano, et notarium publici Sti Cucuphatis Vallensis, qui hoc scribi fecit, et clausit die, et anno quo supra”.